

Fazileta Hafizović
(*Orijentalni institut, Sarajevo*)

NOVI PODACI O VAKUFU/LEGATU BENLU-AGE U ĐAKOVU

UDK: 94(497.5 Đakovo)''15''

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 4. 2014.

U centru pažnje ovoga rada jest jedan novopronađeni dokument iz sudskog registra iz XVI. stoljeća, koji nam daje detaljnije podatke o jednom legatoru kasabe Đakovo. Džamija toga legatora, Benlu-age, zabilježena je u osmanskim katastarskim popisima za Požeški sandžak, ali bez bilo kakvih detalja o samoj zakladi, a pogotovo o zakladniku. Ovaj dokument otkriva da je on bio niži zapovjednik u osmanskoj vojsci, kao i čehaja poznatog Lala Mustafa-paše Sokolovića, koji je kratko vrijeme bio i sandžakbeg Požege. Benlu-aga je, osim džamije, podigao i druge objekte u Đakovu. Dokument detaljnije govori o sudbini jednog od njih – hamama/javnog gradskog kupatila.

Ključne riječi: Osmansko carstvo, Požeški sandžak, kasaba Đakovo, vakufi, osmanski državni službenici, Benlu-aga

Kasaba Đakovo u osmanskom periodu nalazila se u Požeškom sandžaku. Bila je centar nahije Đakovo, te centar kadiluka Gorjan, u kojem su se 1579. godine nalazile još i ove nahije: Gorjan, Jošava, Dragotin, Prikraj, Poljana, Nivna i Podgorač.¹ Đakovo je i u osmansko doba bilo lijepo razvijeno naselje. Godine 1579. imalo je 5 četvrti/mahala muslimana i jednu četvrt/mahalu nemuslimana.² Sve su se mahale formirale oko mesdžida, manjih objekata u odnosu na džamiju.³ Međutim, s obzirom na to da je svaki od tih mesdžida imao imama i mujezina, a neki čak i poslužitelja, mislimo da se ovdje ipak

¹ *Sandžak Požege 1579. godine*, Osijek 2001, 9.

² Isto, 147-149.

³ Ove muslimanske sakralne objekte spominje Ive Mažuran u svome djelu: *Povijest Hrvatske od 15. do 18. stoljeća* - preuzeto s <http://www.scribd.com/doc/13053124/>. Autor ih je sigurno citirao prema popisu Požeškog sandžaka iz 1579. godine, jer je to jedino mjesto gdje se oni ovako spominju svi zajedno.

radi o objektima tipa džamije, samo što su zaista mogli biti manjih dimenzija. U prilog tome govori i činjenica da pisar nigdje nije naveo džamiju, niti *hatiba*, iako je poznato da je postojanje džamije u nekom naselju prvi uvjet da se ono proglasi kasabom. Đakovo je kao centar administrativne i sudske vlasti svakako moralo imati barem jednu džamiju.⁴ U tvrdavi je postojala „časna tvrđavska džamija“, ali su tvrđavske džamije u principu bile džamije za posadu. U XVII. stoljeću slika je nešto drugačija, i tu već imamo džamije kao objekte.

Također, poznato je i da je Đakovo bilo *odžak* – posjed poznate krajiške porodice Memibegović, a ta se činjenica neizostavno spominje uz bilo koju priču o njima.⁵ Zbog toga nije jasno kako se oni ne spominju u popisima, a posebno kako se u XVI. stoljeću ne spominju kao legatori u tom gradu.

Poznata je i činjenica da pripadnici vlasti, administrativne, sudske, vojne, nisu bili upisivani u katastarske popise. U popise nisu unošeni ni njihovi suradnici, sluge i druge kategorije osoba koje su boravile i živjele u njihovim dvorovima. Memibegovići kao ratnici nisu živjeli stalno na jednom mjestu, nego su više bili na ratnom polju, a kasnije su kao upravljači pokrajina također izbivali iz Đakova. Usprkos svim tim činjenicama, bilo je za očekivati da su u Đakovu ostavili bar neki legat. U popisima iz XVI. stoljeća tako nešto nije zabilježeno, ali moguće je da je pisar, smatrajući da pripadnike ove porodice ne treba posebno detaljno navoditi, budući da su bili općepoznati, dao neki opis, koji mi danas, tražeći ozbiljan oslonac, ne možemo razriješiti bez dodatnih istraživanja.⁶

Prema sada dostupnim podacima, jedini objekt koji bi se u ovom stoljeću mogao vezati za Memibegoviće jest mesdžid čeribaše Mehmeda, kako je zabilježen u popisu Požeškog sandžaka iz 1565. godine.⁷ I sam čeribaša bio je nastanjen u mahali svoga mesdžida. Međutim, već 1579. mesdžid pod ovim imenom više se ne spominje, ali je moguće da se u tom popisu navodi pod imenom Čaršijski mesdžid. Pretpostavljamo da bi se u ovom slučaju moglo

⁴ U mesdžidu se obavlja pet dnevnih molitvi, za okolno stanovištvo, kao i za svakoga tko naiđe u vrijeme namaza. U pravilu, u mesdžidima se ne obavlja zajednička molitva petkom, obavezna za muškarce muslimane, kao ni bajramski namazi/molitve koje se obavljaju na dane dva muslimanska praznika Bajrama.

⁵ Jedan od radova novijeg datuma razmatra porodične odnose i pozicije u službi članova ove porodice: Balázs Sudár, „Tko je bio Hasan-paša Yakovali“, *Scrinia Slavonica* 9 (2009), 398-406.

⁶ Veliki je problem i inače s genealogijom ove porodice, jer su mnogi njeni članovi nosili isto ime. U više generacija u toj porodici susreću se npr. imena Ibrahim i Halil. Ta je činjenica dovela do mnogih pretpostavki, kombinacija i sl., ali mislim da najveći dio odnosa nije razriješen, niti su točno identificirani čak i njeni istaknuti članovi.

⁷ *Čeribaša* kao osmanski vojni termin označava seraskera, zapovjednika vojske, te također označava i niže starješine raznih vojničkih i poluvojničkih redova. Hazim Šabanović, *Turski izvori za istoriju Beograda*, knj. I, sv. 1, Beograd 1964, Rječnik termina, 641.

raditi o Mehmedu, sinu Memibegovom, koji je u ovo doba očito bio starješina neke vojne skupine, najprije vojnika. Serasker nije bio, jer se kao serasker u to doba navodi druga osoba.⁸

Bez novih izvora teško bi bilo pratiti dalju sudbinu ovog mesdžida u osmanskom periodu. Postoji pretpostavka da je do naših dana sačuvan kao crkva Svih Svetih, i to tako da je minimalno prepravljen, uz rušenje minareta i dogradnju zvonika.⁹ Činjenica da je to bio objekt pod kupolom, te da je to bila „izvanredno solidno građena /mošeja/, kao svi – ionako veoma rijetki – spomenici turskog doba... graditelju je uspjelo da tu u malenom stvori prostoriju, koja sama o sebi veoma snažno djeluje...“¹⁰ potvrđuje pretpostavku da epitet mesdžid, koji je koristio pisar deftera, ne odražava stvarni karakter objekta.

Ni ostale đakovačke legatore nije jednostavno identificirati - ni one čije je ime navedeno (Muslihuđdin-hodža, Derviš-aga), a pogotovo one koji su navedeni samo pod nekim nadimkom (Benlu, Sari). Međutim, na osnovi različitih drugih dokumenta, do kojih se vrlo često dolazi i više nego slučajno, postepeno se mogu otklanjati nepoznanice u tom pitanju. Putevi tih izvora zaista su vrlo isprepleteni, te je i njihova vlastita historija značajna kao i podaci koje sadrže.

U jednoj medžmui (*magmû'a*)¹¹ pronađen je prijepis iz sidžila,¹² sudskog protokola, dokumenta koji se odnosi na kasabu Đakovo u osmanskom pe-

⁸ *Serasker* je u ovome periodu ugledniji spahija, koji je izvršni organ pri mobilizaciji vojske jednog područja. Ovisno o veličini područja, radi se o jednom kadiluku, ako je velik, te dvatri kadiluka, ako su manjeg teritorijalnog opsega. U sumarnom popisu Požeškog sandžaka iz 1569. godine naveden je Hajdar, serasker kadiluka Požega i Brod, s timarom od 10.000 akči. BOA, TTD No. 486/8. U kasnijem periodu seraskeri su bili predvodnici velikih ratnih pohoda, a to su onda bivali nosioci najviših funkcija u Osmanskoj državi.

⁹ Tone Papić – Božica Valenčić, *Župna crkva Svih Svetih u Đakovu*, Zagreb 1990.

¹⁰ Gjuro Szabo, *Đakovo u Slavoniji*, u rukopisu, citirano prema: T. Papić – B. Valenčić, *Župna crkva Svih Svetih u Đakovu*, 13, 14.

¹¹ *Medžmua* je rukopisni kodeks bez naslova, čiji je sadržaj određivao sam sakupljač/prepisivač već prema temi koja ga je zanimala. Osim te osnovne teme, u medžmui su se mogli naći stihovi, koje je sakupljač želio imati zabilježene, zatim citati, recepti, upute i tome slično. Vidjeti i: Salih Trako, „Medžmua pjesnika Šakira“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke (Anali GHB)* II-III, Sarajevo 1974, 109-123; Lejla Gazić, „Travnička medžmua“, *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF)*, 28-29 / 1978-79. (Sarajevo, 1980), 169-186.

Prijepis dokumenta, kao i sama medžmu'a, nalaze se kod hafiza Hase Popare, arhivista u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

¹² *Sidžil* ili sudski registar je knjiga u koju su unošeni svi slučajevi vođeni pred određenim sudom, sve odluke suca/kadije, sve naredbe i preporuke koje je on tražio od nadležnih, svi dokumenti koji su mu upućivani iz prijestonice, svi vakufi osnivani na području njegove jurisdikcije i sl. Sidžil je predstavljao kratku historiju područja, odnosno grada, u kojem je bilo sjedište suda. Najveći broj sidžila je uništen, poput ostalih dokumenata osmanske administracije, a sačuvani primjerci su uglavnom pojedinačni, bez kontinuiteta. Jedino su u

riodu. Prepisivač je doslovno prenio tekst iz sidžila, što znači da mu je on bio pri ruci. Međutim, nije prepisao datum donošenja tog dokumenta, što nas prisiljava da ga pokušamo odrediti na osnovi elemenata iz teksta. Datum prepisivanja u medžmuu također ne možemo odrediti sa sigurnošću, ali činjenica da prethodno prepisani dokument, koji se ne odnosi na Đakovo, potječe iz 1110/1698. godine znači da je mogao biti prepisan nakon toga datuma.¹³

Iz dokumenta saznajemo da je Benlu/Benli aga, koji je u Đakovu podigao mesdžid, koji se spominje od 1565. godine, i oko kojega se formirala mahala, zapravo u tome gradu uspostavio vakuf širih razmjera. Taj mesdžid ovdje se oslovljava kao „časna džamija“, a legator je za njeno održavanje dao podići hamam, čiji bi prihodi išli u vakuf džamije.¹⁴ O hamamu kao objektu u katastarskim popisima uopće se ne govori, ali su u Mahali Benlu-age godine 1579. bili upisani kao domaćini čak dvojica službenika hamama.¹⁵ Sama ta činjenica bila je dovoljna da se zaključi da u Đakovu postoji hamam. Ne znamo jesu li obojica bili zaposleni u istom objektu, ili je možda postojao još jedan hamam u kasabi. S obzirom na status Đakova, kao sjedišta nahije i kadiluka, moguće je da je takvih objekata bilo više.

Slično se pitanje postavlja i za karavan-saraj. U istom popisu je u Đakovu, u Mahali čaršijskog mesdžida, upisan jedan *karbansarayf*. To pokazuje da je u kasabi postojao i objekat ove vrste. Zasad ne možemo reći tko je graditelj toga objekta i na koji je način on podignut. Moguće je da je podignut u sklopu nekog vakufa, možda čak i ovdje spomenutoga Benlu-age.

Na osnovi elemenata danih u dokumentu saznajemo da je Benlu-aga bio značajna ličnost. On se ovdje spominje kao umrli Benlu deli Ahmed-aga, što upućuje na to da je bio niži vojni zapovjednik, i to u redu *delija*. Poznato je da su delije bili najprije lična garda visokih krajiških komandanata, a kasnije su prerasli u udarne odrede na graničnim područjima.¹⁶ Oslovljavanje koje nalazimo uz ime Benlu-age ukazuje na način kojim se obraćalo janičarskim agama i nekim sličnim dužnosnicima, što odgovara podacima koje daje i samo njegovo ime i naslov. Priimenak *benlu* označava da je, najvjerojatnije na licu, imao upadljiv *ben*, odnosno mladež.

kontinuitetu sačuvani sidžili sarajevskog kadiluka, za period 1552-1852. godine, a nalaze se u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu.

¹³ Ovaj prethodni dokument datiran je s 18. džumadel-ula 1110. godine, što odgovara datumu 22. 11. 1698. godine. Hidžretska godina 1110. trajala je od srpnja 1698. do svibnja 1699.

¹⁴ To je bio uobičajen način funkcioniranja vakufa/legata. Sličan slučaj susreće se i u Požegi, gdje je Gazi Husrev-beg također dao podići neke objekte, među kojima je bio i hamam, čiji prihodi su išli u njegov vakuf. Vidjeti: F. Cviko, «O Gazi Husrev-begovom vakufu u Slavonskoj Požegi», *Anali GHB XI-XII* (1985), 75-79.

¹⁵ *Sandžak Požege 1579. godine*, 147.

¹⁶ H. Šabanović, *Turski izvori za istoriju Beograda*, Rječnik termina, 614.

Ono što je posebno značajno jest činjenica da se u dokumentu navodi da je on bio *ćehaja*¹⁷ Mustafa-paše, za koga se, pak, u pravoj poplavi riječi pohvale, divljenja i dobrih želja, navodi da je na položaju velikog vezira.¹⁸ Ta formulacija kao *inscriptio* dokumenta uobičajena je za velike vezire, jer je svaki od rangova u određenoj vrsti vlasti imao svoje uobičajeno i široko usvojeno oslovljavanje.¹⁹ Na taj način smo dobili mogućnost da približno odredimo vrijeme nastanka dokumenta. Činjenica je da je u ono doba više osoba s imenom Mustafa bilo paše različitih rangova.²⁰ Međutim, s obzirom na navedene podatke, kao i na podatak iz *inscriptio*, u kojem se Mustafa-paša oslovljava kao *Vekilu's-saltanet*, sasvim je jasno da se radi o Lala Kara Mustafa-paši, iz porodice Sokolovića, koji je poznat upravo i po tom načinu oslovljavanja.²¹ Naime, prema navodima historičara Selanĳija, Lala Mustafa bio je postavljen na mjesto velikog vezira, suvremenim jezikom govoreći, kao vršilac dužnosti velikog vezira, bez pečata.²² To objašnjava zašto ga Pečevi svrstava u „vrijedne vezire koji se nikada nisu uspjeli do položaja velikog vezira“.²³ Veliki vezir Lala Kara Mustafa-paša bio je na tom položaju samo tri mjeseca 1580. godine, kada je i umro.

¹⁷ Termin *ćehaja* koristi se u osmanskoj administraciji prvenstveno kao riječ koja označava pomoćnika, prvog suradnika i zamjenika raznih organa i funkcionera, od vezira i beglerbega do dizdara i nižih vojnih rangova. Ima svoju upotrebu i u esnafskoj organizaciji. Isto, 637.

¹⁸ „... *hala asitâne-i sadâret-medâr'da vekĳlu's-saltaneti-l-aliyye emînu'd-devleti'l-celiyye olan eĳrefu'l-vuzerâ'il-izâm ekberu kuberâ'il-fuhhâm zu'l-izzeti's-seniyyeti'r-râsihati ve's-se'âdeti'l-âliyyeti eĳ-šâmihati mu'înu'l-islâm ve'l-muslimîn nâsiru ĳeri'ati seyyidi'l-murselîn el-mahfûf bi sunûf-i avâtif-i meliki'l-a'lâ haret-i Mustafa paĳa cealellâhu teâlâ karînen bi tevĳkîhi ...*“. Sidžil.

¹⁹ Medžida Selmanović, „Ferman – diplomatički osvrt“, *POF XXVI/1976* (Sarajevo, 1978), 119.

²⁰ U ovom periodu postojala su dvojica paša s imenom Mustafa, obojica iz porodice Sokolović, navedeni Lala Kara Mustafa-paša, te Mustafa-paša, koji je ubijen kao budimski beglerbeg. To je prouzročilo da se ove dvije ličnosti često zamjenjuju. Ibrahim Alajbegović Pečevija, *Historija*, II, prijevod F. Nametak, Sarajevo, El-Kalem, 2000, 20, 25.

²¹ Upitno je i današnje imenovanje ovog paše. Činjenica je da je njegovo osobno ime bilo Mustafa, kao što je činjenica i da je bio *lala*, učitelj i odgajatelj šehzade Selima, kasnijeg sultana Selima II (1566-1574). Međutim, epitet *kara*, crni, koji se već duže vrijeme navodi uz ta dva elementa imena, *lala Mustafa*, u izvorima se spominje vrlo rijetko.

²² Şerafettin Turan, „Lala Mustafa paĳa hakkında notlar ve vesikalar“, *Bellekten*, c. XXII, s. 88 (Ankara, 1958), 591.

²³ To je začuđujuće, s obzirom na to da je Ibrahim Pečevi, pisac djela, bio suvremenik događaja, te u rodbinskim vezama s porodicom Sokolović. Međutim, s obzirom na kratkoću vremena koje je Lala Kara Mustafa-paša proveo na toj poziciji, kao i činjenicu da je umro brzo iza postavljanja, moguće je da je to Pečeviju promaknulo. Sam naš dokument otklanja svaku dilemu u vezi s tom situacijom.

Međutim, za života bio je istaknuti ratnik i državnik, za koga se navodi da je bio i sandžakbeg Kliškog sandžaka 1574-1577. godine,²⁴ te sandžakbeg Požeškog sandžaka.²⁵ Na položaj požeškog sandžakbega bio je postavljen 1560. godine, što je bila osveta velikog vezira Rustem-paše, kojemu je Mustafa-paša bio protivnik. Međutim, na tom je položaju ostao vrlo kratko, zapravo zagovorom šehzade Selima iste je godine postavljen za beglerbega Vana, da bi bio bliže svome učeniku.²⁶

Međutim, ni Pečevi niti drugi historičari tog perioda ne spominju Mustafa-pašinu funkciju sandžakbega Klisa. Gledajući prema tadašnjim aktivnostima Mustafa-paše, on se nalazio na drugom kraju Carstva, te je realno malo moguće da je u to vrijeme bio u Klisu. Ono što posebno zbunjuje jest činjenica da se on u popisu Kliškog sandžaka iz 1585. godine navodi kao sandžakbeg Požege. S obzirom na to da je sandžakbeg ovog sandžaka bio dvadeset pet godina prije ovog popisa, i to samo kratko vrijeme, nije realno da pisar zanemari dugotrajniju i popisu vremenski bližu funkciju sandžakbega Klisa, ako je postojala, nekim manje značajnim podatkom. Uz to, on je tada već bio paša, dok se u ovdje spomenutim dokumentima titulira kao *beg*.²⁷ Mislimo da se radi o tome da su najmanje dvije, a možda i više ličnosti s imenom Mustafa-paša temeljito pobrkane, jer ih je zaista teško identificirati bez dodatnih podataka. Identifikaciji bi se svakako trebalo posvetiti detaljno i radeći isključivo na toj temi.

Činjenica da je Lala Kara Mustafa-paša bio vezir samo tri mjeseca tijekom 1580. godine govori o tome da je dokument napisan u okviru ta tri mjeseca, a da je puno kasnije prepisan iz sidžila u medžmu' u. Iz toga zaključujemo da je Benlu-aga, koji se u to doba spominje kao pokojni, mogao biti njegov čehaja ranije, najvjerojatnije dok je Mustafa-paša bio požeški sandžakbeg. Kako je Mustafa-paša, osim toga, bio i u bliskim rodbinskim vezama s porodicom

²⁴ U nekim se radovima navodi da je Lala Mustafa-paša bio kliški sandžakbeg u periodu 1576-1577., u jednom međuvremenu između dvaju mandata Ali-paše Sokolovića, Ferhat-pašinog brata. Ahmed Burek, *Kameno Hlivno – Livno u turskom vaktu*. Tešanj, 2007, 57.

²⁵ U popisu Kliškog sandžaka iz 1585. godine upisana je u Livnu *Mahala časne džamije Mustafa-bega, zapovjednika live Požega*. BOA TTD No. 622/fo. 161. Radi se o džamiji za koju se smatra da ju je u toj kasabi, u kojoj je djelovao kao kliški sandžakbeg, dao podići Lala Mustafa-paša. Džamija nije upisana u popisu iz 1574. godine, što znači da je nastala nakon njega. U kronogramu u stihovima, koji se nalazio uklesan u kamenoj ploči iznad glavnog ulaza u džamiju, kao godina gradnje navodi se 985. H. (1577/78. godina), a kao legator navodi se Mustafa-beg. Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knj. III, Sarajevo, 1998, 104-106. U popisu Kliškog sandžaka iz 1604. godine Mustafa se titulira kao paša: ... *cami-i šerif-i Mustafa paša* TK TTD No. 475/fo. 90. (Sve stranice deftera navedene su prema paginaciji njihovih kopija u Orijentalnom institutu.)

²⁶ Ş. Turan, "Lala Mustafa paša hakkında notlar ve vesikalar", 556.

²⁷ M. Mujezinović, *Islamska epigrafika*, 105.

Memibegovića, jer je njegova starija sestra bila supruga Memi-begova,²⁸ sigurno je bio i na taj način vezan za ovaj sandžak, odnosno za kasabu Đakovo.

Kako je za Đakovo bio vezan Benlu deli Ahmed-aga, osim što je bio ćehaja Mustafa-pašin, još uvijek nije poznato, ali je činjenica da je ovdje uspostavio svoj legat, koji se sastojao, kako je rečeno, od više objekata. Ti su objekti podignuti prije 1565. godine, kada se prvi put spominje njegov mesdžid. Godine 1580, kada je napisana bilješka u sidžilu, navodi se da je hamam iz njegovog vakufa *murur-i eyyam'da harab ve viran olup muddet-i medide battal kalip*, dakle protokom vremena postao potpuno ruševan i neupotrebljiv. Ako pretpostavimo da su vakufski objekti podignuti oko 1560. godine, kada je Mustafa-paša bio sandžakbeg Požege, a Benlu-aga njegov zamjenik i pomoćnik, čini se da je to malo vremena da bi se jedan čvrsto građeni objekat toliko urušio. Čak i ako pretpostavimo da Benlu-aga nije nakon toga boravio u Đakovu, postojao je upravitelj vakufa, koji je trebao voditi brigu o vakufskim poslovima. Godine 1580. upravitelj vakufa bio je Abdullah, koji se i obratio časnom sudu tražeći rješenje za nastalu situaciju u vezi s propadanjem hamama. Zakonski zastupnik i opunomoćenik Benlu-age, koji je u međuvremenu umro, bio je ugledna ličnost: mevlana²⁹ šejh Halil-efendija, sin mevlana šejha Ali-efendije. Šejh Halil-efendija bio je također prisutan na sudu, kada je održana rasprava o tome što da se učini s porušenim hamamom. Na raspravu je pozvan i arhitekt Džafer, čija je procjena bila presudna pri donošenju odluke. Arhitekt je smatrao da je za popravak hamama potrebno 100.000 akči, i da manji iznos nikako ne bi mogao doći u obzir. Znalci su potvrdili njegovu izjavu. Kako vakuf nije imao toliko novca, donesena je odluka da se hamam i njegova zemljišna parcela prodaju za 30.000 akči, te da se taj novac uloži u blagajnu vakufa.

U sudskom procesu ove vrste uvijek se navode i izvori na osnovi kojih se neka situacija rješava. Tako je i ovaj put navedeno djelo *Al-Munteqâ* autora Hišama,³⁰ u kojem se citiraju riječi Poslanika Islama, da u slučaju kada vakuf više ne ispunjava svoju ulogu za stanovnike, treba ga prodati i kupiti nešto drugo što će im koristiti, naravno opet kao vakuf.

²⁸ B. Sudár, „Tko je bio Hasan-paša“, 400-401.

²⁹ *Mevlana* je počasni naziv koji se davao visoko učenicima ljudima, šejhovima, profesorima, kadijama i njihovim zamjenicima/*naibima*. Kasnije se počeo nalaziti i uz imena imama, pa čak i mujezina. H. Šabanović, *Turski izvori za istoriju Beograda I*, Rječnik termina 624. U popisima Požege na više se mjesta nailazi na tu titulu uz imena imama, hatiba i mujezina.

³⁰ Hišam b. Urve je prenosilac hadisa (izreka poslanika Muhammeda), koje u svojoj poznatoj zbirci pod naslovom *Al-Muvettâ*, navodi Imam Malik, osnivač jedne pravne škole u islamu. To se djelo nalazilo u školskim programima te je korišteno i kao osnova za rješavanje pravnih pitanja i nedoumica.

Odluka o prodaji ruševnog hamama iz vakufa Benlu-age realizirana je onako kako je na sudu odlučeno, te je upravitelj vakufa, uz prisutnost opunomoćenika legatora šejha Halil-efendije, taj novac uložio u vakufsku gotovinu.³¹

Time je slučaj, što se tiče suda, bio završen. Šta se dalje događalo s novcem od prodaje, kao i uopće s cijelim legatom Benlu-age, nije nam zasad poznato. Sve što je bilo poduzeto trebalo je biti i zabilježeno u sudskom protokolu. Taj nam protokol nije dostupan, možda nije ni sačuvan; međutim, kao što je ovaj dokument, o kojem je bilo riječi, sačuvan u prijepisu, moguće je da su i drugi njegovi dijelovi sačuvani na sličan način.

Još se jedno pitanje postavlja u vezi s ovim slučajem: kako je sidžil dospio u ruke pisca medžmue?

S obzirom na to da su u to vrijeme Osmanlije bile prisiljene napustiti krajeve sjeverno od Save, on se nikako nije mogao nalaziti u uredu kadije, niti u rukama aktualne vlasti Požeškog sandžaka. Vjerojatno je bio u posjedu prepisivača, ili mu je na neki drugi način bio dostupan.³² Moguće je da je arhiva osmanlijske vlasti u Požeškom sandžaku bila prenesena najvjerojatnije u Bosnu, s obzirom na blizinu, i vjerojatno s mišlju da će ponovo biti vraćena u Požegu.³³ Kako se to nije dogodilo, najveći broj dokumenata je sasvim sigurno uništen, a samo su neki od njih imali sreću da budu sačuvani. Jedan od takvih je i ovaj dokument iz sidžila, koji predstavlja samo jedan iz velikog niza dokumenata koji su uvođeni u sidžile. Zašto ga je prepisivač odabrao za svoju medžmuu? Uzevši u obzir da okolni prepisani dokumenti ne potječu iz Đakova, nego iz različitih krajeva, sljedeći je npr. iz kadiluka Akhisar /Prusac/ u Kliškom sandžaku, mislim da ne bi trebalo pretpostaviti da prepisivač potječe

³¹ O poslovanju vakufa u ovakvim i sličnim slučajevima vidjeti više: Senad Ćeman, „Pitanje stavljanja vakufske imovine pod hipoteku u savremenom kontekstu“, *Takvim za 2012. godinu*, Rijaset Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2011, 85-98.

³² Muhammed Enveri Kadić (1855-1931), autor izuzetno značajne kronike pod naslovom *Tarih-i Enveri* (Enverijeva historija) od 28 svezaka, od kojih svaki sadrži po 400 stranica, bio je zaposlen kao činovnik u *Evrak-i kalem*, Arhivu bosanske vilajetske vlade, te je na taj način bio u prilici da osobno vidi i prepíše najznačajnije njegove dokumente. Ovaj arhiv, kratko nazivan Vilajetski arhiv, sadržavao je dokumente iz posljednjih 30 godine osmanske vlasti u Bosni. Kako se nalazio u Orijentalnom institutu u Sarajevu, zapaljen je od strane agresorskih hordi i zajedno s ostalim pisanim blagom ove ustanove izgorio u potpunosti 17. svibnja 1992. godine. Tako je od Vilajetskog arhiva ostalo sačuvano ono što je u svoju Kroniku prepisao M. E. Kadić.

³³ Iz perspektive učesnika i suvremenika događanja ove vrste, ona sigurno nisu smatrana nečim nepromjenljivim i definitivnim. Najbolje to pokazuje sljedeći primjer: godine 1692. prihod mlinova na rijeci Bistrici, u nahiji Livno, dodijeljen je glavnom imamu tvrđave u Livnu, čiji je timar uništen „zbog neprijateljskih osvajanja“, znači da se vjerovatno i nalazio na izgubljenom teritoriju. Situacija je očito smatrana privremenom, jer se kaže da će to stanje trajati *do oslobađanja tvrđave Klis iz neprijateljskih ruku*. Muhimme defteri 124/II, 709/2, prijevod A. Polimca.

iz Slavonije, eventualno krajeva oko Đakova. Dakle, lokalpatriotizam sigurno nije bio razlog za izbor baš ovog dokumenta. Budući da je prepisivač ispred svakog prepisanog dokumenta stavljao kratku regestu o sadržaju onoga što slijedi, na osnovi tih regesta moglo bi se reći da je, pored ostalog, sakupljao primjerke sudskih odluka vezanih za različite vidove prodaje zemlje. To opet dovodi do pretpostavke da je prepisivač mogao biti neki sudski službenik, koji je razmatrao slučajeve iz prakse. Mislimo da bi ovo mogla biti najvjerojatnija pretpostavka. Međutim, mogao je biti i samo ljubitelj pisane riječi, kakvi su većinom vlasnici medžmua.

(Jezična redakтура teksta: Stanko Andrić)

Summary

NEW DATA ON THE WAQF / ENDOWMENT OF BENLU-AGA IN ĐAKOVO

The document regarding the *kasaba* (town) of Đakovo, found by accident, as part of a *mecmua* (miscellany) in the Gazi Husrev-beg Library in Sarajevo, gives significant data supplementing our knowledge of and illuminating the time of the Ottoman rule in this *kasaba*. The document originates from a sicil, court register, and thus it is completely reliable.

This document examines the condition of a facility included in the legacy of Benlu-aga, the *kehaya* (steward) of the prominent *Lala* (educator, teacher) Kara Mustafa Pasha. Benlu-aga is a name already known in the cadastral registers of the Sanjak of Požega (Pojege) from 1565 and 1579. These registers certify that Benlu-aga erected a *mescit* (small mosque) in Đakovo. No other data concerning the building or its legator can be found in the *defters* (tax registers). This is why this newly found document is very significant; it provides detailed data on the legator as well as on his *waqf*. According to this document it has become apparent that the *waqf* was bigger and composed of multiple buildings. The document gives information about the *hamam* – public town bath, not mentioned in cadastral registers. During that time, in the year 1580, the *hamam* was already in poor condition and its further fate was called into question. Since experts had estimated that for repair works a great amount of money, 100.000 *akçe* (Ottoman currency unit), would be needed, it was decided that repair works would not be undertaken due to the lack of financial means from the *waqf*. The fact that such an amount of money was required for the repair works indicates that the *hamam* must have been a rather solid object of high quality. Nevertheless, because of the lack of money, it was decided to sell the remains of the *hamam* and its plot for 30.000 *akçe*; the money was placed at the disposal of the *waqf* fund and made available for further needs of the population. According to Islamic law, such an action was considered legal due to the fact that the property was not alienated, only its purpose had been altered.

As well as the data on the *hamam*, the document provides a little more information on the personality of the legator, *vakif*. Benlu-aga, whose real name was Ahmed, was the *kehaya* of the above mentioned Lala Kara Mustafa Pasha. As he was an *agalagha* of the *delis*, a military formation whose members had first been personal guards of the high commanders of the frontier area and who later became assault troops in these areas, it is clear that he was in the unit of the above mentioned Pasha as some kind of lieutenant. Lala Kara Mustafa Pasha was for a short period of time a Sanjak bey of the Sanjak of Požega which was at that time considered to be a border area. There is plenty of information and literature on his subsequent activities due to the fact that he, as a member of the eminent Sokolović family of the Ottoman court, held many offices, as well as

being a *lala* – the educator and teacher of Prince Selim, later Sultan Selim II. Among other things, there are some unsolved facts about his being the Sanjak bey of the Sanjak of Klis; perhaps, however, it is a matter of different persons who bore the same name.

(Prijevod sažetka: Mica Orban Kljajić)

Key words: Ottoman Empire, Sanjak of Požega, *kasaba* of Đakovo, *vaqf*, Ottoman officials, Benlu-aga

